

Situace a reflexe / Reflexe a „situace“

Patočka brzo na počátku svých výkladů o „Platónovi a Evropě“ naléhavě zdůrazňuje, jak „situace každého člověka je součástí celkové situaci, v které je nejenom on sám, nýbrž i druzí z nás“. To však platí nejenom o lidech, ale také o každém zvířeti, o každé rostlině, o každé buňce, ba o každém atomu atd. (mohli bychom jít ještě dál k subjaderným částicím, kvantům možné k superstranám – kdo ví). Tak daleko to ovšem Patočka nedovádí (a asi ani nedomýšlí); zůstává jen u člověka, protože chce zdůraznit, jaký obrovský význam má „reflexe“.

Patočkovo pojetí reflexe a reflektování je však zatíženo na jedné straně tím reliktním subjektivismem, který si přinesl od Husserla a který nikdy nepřekonal, ale na druhé straně jakýmsi objektivismem (spíš bych ovšem mluvil o „předmětném“ či zpředměťujícím myšlení). Proto na jedné straně mluví o situacích a situačnosti jako o „problémech“, které „vyrůstají z reflexe na naši lidskou situaci“, ale na druhé straně o tom, že „všechny situace všech jednotlivců jsou začleněny do nějaké obecné situace, nebo řekněme lépe, celkové situace lidské vůbec“. Tím je ovšem jeho pojetí „situace“ natolik zpředměťující, že mu to dovoluje mluvit o tom, jak se „užší“ situace stává součástí situace „širší“ (resp. „obecnější“, což však neznámá nějakou „obecninu“); a zároveň mu to umožňuje to vše převést na výsledek, „produkt“ reflexe, lidského reflektování. A tak se samo toto reflektování vlastně hned od počátku svazuje se zpředměťujícím přístupem k „situaci“: Patočka opakovaně užívá tohoto slova ve spojení s nějakou předmětností: reflektována je „naše lidská situace“ nebo „tahle celková situace“ apod. V tom je právě chyba: nic předmětného nemůže být reflektováno, reflektovat můžeme jen nějakou aktivitu. Jakákoli předmětná skutečnost, tedy také např. předmětně chápaná „situace“, je výsledkem zpředmětnění, tj. nepředchází této zpředměťující myšlenkové aktivitě. Uvědomit si „situaci“ jako něco předmětného znamená ve skutečnosti ze situace ještě nezpředmětněné udělat (byť jen pro sebe, ve svém myšlení) předmět. Skutečná reflexe se k tomu může vztáhnout pouze tak, že podrobí přezkoumání (zaostří své „zamýšlení“) právě onu myšlenkovou aktivitu (ale nejen tu, nýbrž i praktickou aktivitu, zaměřenou na „věci“ atd), jejímž výsledkem (produktem“ je ono zpředmětnění, tj. pochopení situace jakožto něčeho předmětného.

(Písek, 060308-1.)